

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

«Vicious circle» of inflationary processes in Ukraine

,

Vladimir Dahl East-Ukrainian National University

2011

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47491/>
MPRA Paper No. 47491, posted 10 Jun 2013 14:51 UTC

І.Г. Филиппова

«ПОРОЧНЕ КОЛО» ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Точна діагностика причин інфляції і оцінка їх впливу на рівень цін в економіці є необхідною умовою вироблення коректної стабілізаційної політики держави, орієнтованої на соціальний прогрес в цілому, а не на кон'юнктурне маневрування в межах усе більш вузьких можливостей. Метою статті є аналіз і ранжирування причин інфляції в Україні по ступеню впливу на перспективи економічного зростання через призму процесів, що відбуваються на ринку праці.

Ключові слова: інфляція, розподіл доходу, непряме оподаткування, людський капітал, соціальний капітал, ринок праці, державне регулювання.

Постановка проблеми. Інфляція – складний феномен, в результаті якого відбувається перерозподіл майна і доходу між суб'єктами національної економіки, що негативно відображається на ринку праці, породжуючи цілий ряд необоротних в осяжній перспективі змін кількісного і якісного складу трудових ресурсів.

Проте інфляція не є головною проблемою економіки України, більш того – вона є швидше симптомом, що свідчить про наявність проблем. В процесі боротьби з цим «симптомом» може відбуватися ослаблення загального «імунітету» економіки до впливу внутрішніх і зовнішніх чинників руйнівного характеру.

Точна діагностика причин інфляції і оцінка впливу кожної з цих причин на рівень цін в економіці є необхідною умовою вироблення коректної стабілізаційної політики держави, орієнтованої на соціальний прогрес в цілому, а не на кон'юнктурне маневрування в межах усе більш вузьких можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням причин інфляції і аналізом можливих напрямів державної антиінфляційної політики в Україні займалися Гальчинській А., Геєц В.М., Шапошникова О.М., Петрік А., Кодацкий В.П., Найденов В.С. і інші учені. Проблеми ринку праці і соціально-трудова відносин знаходяться в центрі уваги таких українських учених, як Амосов О.Ю., Колот А.М., Грішнова О.А., Бандур С.І., Заяць Т.А. і ін. Проблеми трудової міграції в Україні розглядаються в роботах Прібиткової І. М., Рязанцева С.В., Дронь Є.В., Шапошнікової О.М. та ін. Проте проблема впливу державної антиінфляційної політики на ринок праці дотепер залишається недостатньо дослідженою.

Мета статі (або постановка задачі). Метою статті є ранжирування причин інфляції в Україні по ступеню впливу на перспективи економічного зростання і аналіз ефективності державної стабілізаційної політики через призму процесів, що відбуваються на ринку праці.

Матеріали і результати досліджень. Ринок праці є фундаментом національної економіки, а трудові ресурси – тією основою, без якої її функціонування припиняється, втрачається мета її існування і рушійна сила розвитку. Таким чином, ринок праці не рівнозначний іншим елементам економічної системи, гнучкість яких дозволяє достатньо швидко відновлювати порушену рівновагу. Стиснення ринку праці в результаті зміни кон'юнктури відбувається значно швидше, ніж його відновлення і розширення. Інвестиції в людський капітал, накопичувані десятиліттями, можуть бути

утилізовані протягом декількох років, а іноді – місяців. Висока мобільність людського капіталу в умовах глобалізації забезпечує ще більшу гнучкість ринку праці у бік його стиснення.

Спрямованість цих процесів свідчить про негативну динаміку соціального капіталу нації, що, в першу чергу, означає недосконалість інститутів, інфраструктури, соціальних мереж. Соціальний капітал, що детермінує ступінь ефективності інвестицій в людський капітал, сам є його похідної, тобто створюється, удосконалюється і розвивається суб'єктами соціуму, які мають не тільки необхідний рівень освіти, культури, кваліфікації, але і високий рівень соціальної відповідальності.

Ринок праці відображає найгостріші суперечності соціальної системи і тому є найчутливішим до інституційних зрушень. Процеси, що відбуваються на ринку праці, визначають довгострокові перспективи економіки, що виводить на перший план проблему його стабілізації і ефективного регулювання соціально-трудова відносин, що означає вдосконалення інститутів влади, власності і управління.

Інфляція дестабілізує ринок праці за рахунок перерозподілу доходу від чинника «праця» до чинника «капітал»; проте некоректна антиінфляційна політика відображається на ринку праці в Україні в значно більшому ступені, посилюючи і без того критичну ситуацію.

Виникає питання пріоритетності антиінфляційної політики в сукупності заходів по стабілізації економіки з погляду основних цілей її функціонування.

По-перше, слід відповісти на питання, чи допустимо меті функціонування економічної підсистеми розглядати у відриві від цілей соціальної системи, до складу якої вона входить. Чи можна досягти збалансованого економічного зростання, розглядаючи основну частину населення країни як дешевий інструмент? І навіть при такому підході, чи можна, погано поводячись з інструментом, збільшити його продуктивність? Якщо для зниження темпів інфляції принести в жертву не споживача взагалі, а конкретного, найуразливішого споживача, чий дохід утворюється з єдиного джерела – оплати його праці, то чи завтра чисельність і якісний склад трудових ресурсів відповідатиме потребам економіки?

По-друге, перш, ніж проводити антиінфляційну політику, направлену на обмеження сукупного попиту, потрібно чітко встановити, чи є основною причиною зростання цін в Україні зрушення кривої споживчих витрат. Представляється достатньо очевидним, що в Україні домінує інфляція витрат, обумовлена високим ступенем зношеності основних засобів і високою енергоємністю економіки. У таких умовах зростання світових цін на енергоносії буде стійким і могутнім інфляційним чинником, проти якого безсилі монетарні методи боротьби і жорсткий тиск на сукупний попит. Більш того, зниження сукупного попиту в таких умовах неминуче приводить до зростання витрат виробників і зниження інвестиційної активності.

По-третє, потрібно адекватно оцінити «внесок» державного регулювання в інфляційні процеси. Різке збільшення обсягів грошової маси на фоні зниження обсягів виробництва в результаті масштабного рефінансування комерційних банків в 2008 р. є черговим проявом безсистемного підходу до економічного регулювання, коли ліквідація банківської кризи обходиться ціною неймовірного інфляційного навантаження на всю національну економіку. Але це одноразовий інфляційний імпульс, на відміну від перманентної причини інфляції витрат, хоча наслідки такого імпульсу мають довгостроковий характер. Ще однією причиною інфляції в Україні є стабільно зростаючий дефіцит бюджету, який сам по собі є слідством цілого ряду причин, серед

яких, разом із зростанням масштабів нелегальної економіки і скороченням надходжень імпортного мита, далеко не останнє місце займає стиснення ринку праці в результаті трудової міграції, що неминуче приводить до зниження обсягів надходження прямих податків до державного бюджету.

За даними І.М. Прібиткової, чисельність українських трудових мігрантів за рубежом складає від 2 до 3 млн. чоловік. За даними російських експертів, за межами України працює близько 4 млн. українських громадян, а загальна чисельність з урахуванням нелегальних трудових мігрантів, що виїжджають на тимчасові сезонні роботи, досягає приблизно 7 млн. чоловік.

Що стосується інфляції попиту, то неврахованим неціновим чинником є нереєстрований обсяг міграційного капіталу, який, за оцінкою А. Гайдуцького, складає більше 21 млрд. долл. США. Проте масштаб впливу цього чинника не зіставимо ні з одним з раніше перерахованих зважаючи на високу граничну схильність до імпорту (рис. 1). Зростання споживання імпортних товарів у результаті зростання доходів населення означає, що зростання цін на вітчизняні товари не пов'язане із зрушенням кривої сукупного попиту.

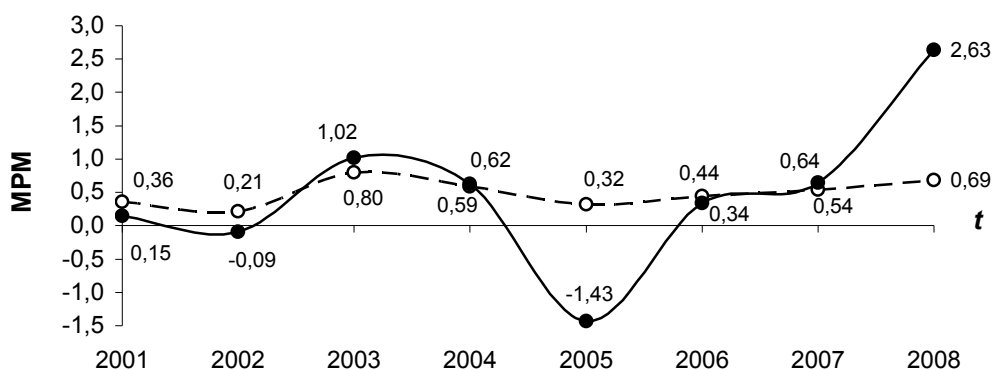

Рис. 1. Динаміка граничної схильності до імпортування (MPM) у Україні (пунктирною лінією показана динаміка реальних значень)

Тиск на сукупний попит шляхом оподаткування споживання в існуючих реаліях пов'язана з неправильною оцінкою причин інфляції. Зростання непрямих податків збільшує непропорційність розподілу доходу, а так само його перерозподіл від основної частини населення на користь крупного капіталу через корупційний механізм відшкодування ПДВ, тим самим критично посилюючи ситуацію на ринку праці, але не приводить до зниження рівня цін в економіці.

По графіках рис. 2 (2000–2007 рр.) можна помітити, що обсяг надходжень до державного бюджету податків на виробництво і імпорт ($T^{indirect}$) значно перевищує обсяг надходжень прямих податків (T^{direct} – податки на доходи і майно).

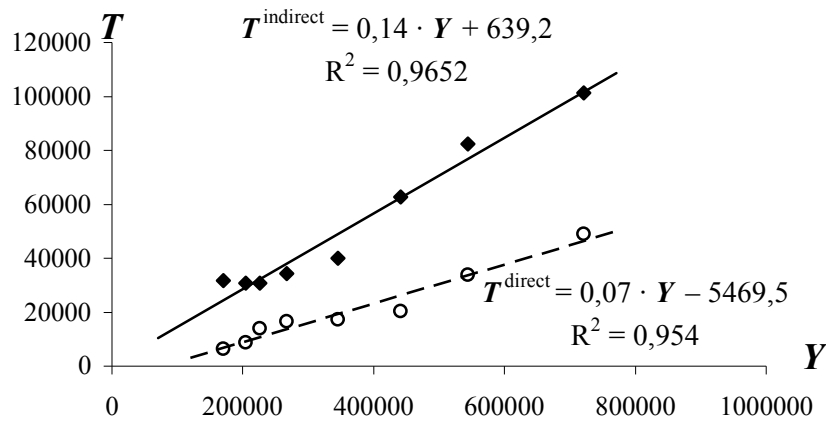

Рис. 2. Динаміка обсягів податкових надходжень непрямих ($T^{indirect}$) і прямих (T^{direct}) податків в Україні

Гранична ставка непрямих податків в два рази вище за граничну ставку прямих податків. Спостерігається тенденція збільшення розриву між надходженнями прямих і непрямих податків, тобто чітко позначилося зростаюче домінування непрямого оподаткування.

Таким чином, податковий тягар все більшою мірою «перекладається» на якнайменше забезпечені верстви населення, посилюючи наслідки інфляції. Інфляційний податок, перерозподіл доходу в результаті інфляції і непряме оподаткування створюють загрозу процесам відтворення трудового потенціалу країни.

Високе значення граничної схильності до споживання в Україні свідчить в першу чергу про тривале недоспоживання більшої частини населення, оскільки саме витрати малозабезпечених верств населення найбільш чутливі до зміни доходу. З іншого боку, споживання більшої частини населення найбільш чутливе до зростання непрямих податків (рис. 3).

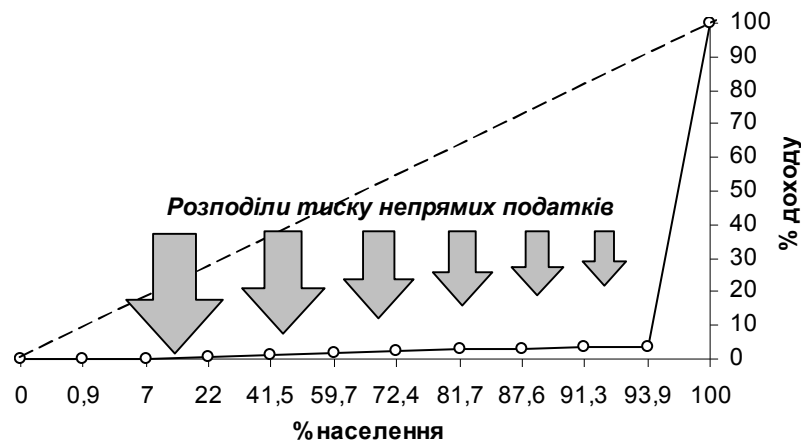

Рис. 3. Крива Лоренца у 2008 р., побудована за даними Держкомстату України

Таким чином, збільшуючи тягар непрямого оподаткування, держава свідомо йде на збільшення диспропорцій в розподілі і посилення майнової нерівності. Скорочення витрат бюджету на освіту в таких умовах приведе до зниження соціальної мобільності населення. Це означає, що цілі соціальної системи – забезпечення умов для розвитку і самореалізації кожного індивіда – не є головним пріоритетом державного регулювання. Це вичерпно характеризує ступінь соціальної відповідальності держави в Україні.

Що ж до зв'язку між інфляцією і безробіттям, то графік на рис. 4, побудований за даними Держкомстату України, показує, що за період 2000–2007 рр. вона була зворотною.

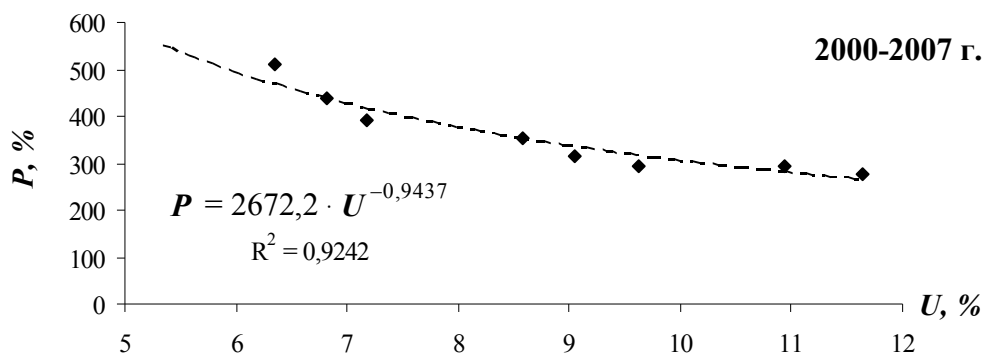

Рис. 4. Модифікована крива Філіпса для економіки України

Для триваліших періодів зв'язок не спостерігається, оскільки крива Філіпса (модифікована крива Самуельсона–Солоу) описує залежності короткострокового періоду. На рис. 5 криву Філіпса побудовано для короткострокового періоду 1996–2000 рр. Неважко помітити, що в цей період в Україні спостерігалось зростання рівня цін на фоні зростання рівня безробіття, що означає стагфляцію:

$$P_{1996-2000} = 10,34 \cdot U^{1,26}.$$

При цьому зростання рівня безробіття відбувається на фоні зниження чисельності економічно активного населення.

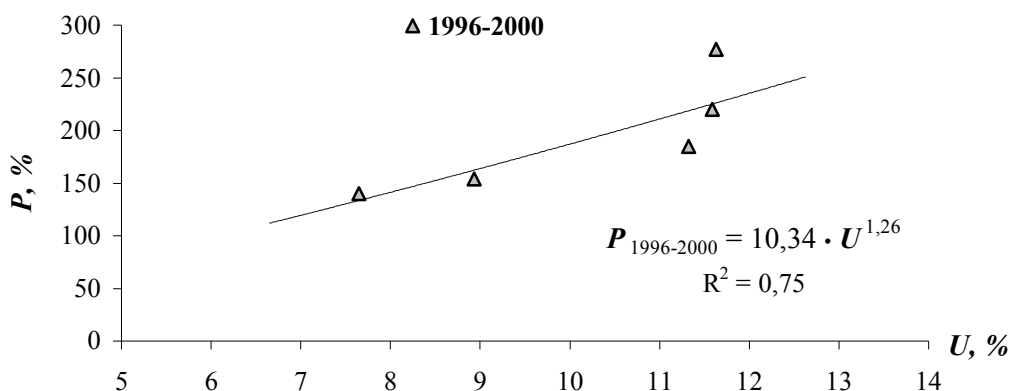

Рис. 5. Крива Філіпса у короткостроковому періоді (1996–2000 гг.) для економіки України

З погляду кейнсіанської теорії, причиною стагфляції, тобто зрушення кривої Філіпса, є зрушення кривої сукупної пропозиції вліво. Прихильники теорії пропозиції бачать причину зрушення кривої сукупної пропозиції вліво в збільшенні «податкового клину» між витратами виробників і ціною товарів. Таким чином, збільшення непрямих податків не є ефективним антиінфляційним інструментом за наявності безробіття.

У цей же період в Україні спостерігалось найзначніше негативне сальдо реєстрованої зовнішньої міграції (рис. 6), що продовжувалося аж до 2005 р., коли зв'язок безробіття і інфляції

приймав чітко виражений зворотний («правильний») характер (див. рис. 4), а сальдо міграційного потоку стає ненегативним (рис. 6).

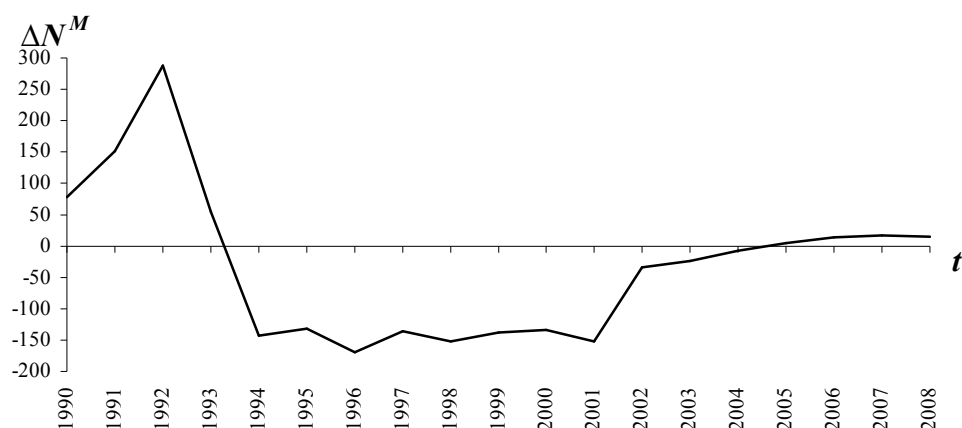

Рис. 6. Динаміка сальдо зареєстрованого міграційного потоку (ΔN^M) за даними Держкомстату України

Очевидно, що в умовах відвертості економіки чіткої залежності між інфляцією і безробіттям немає, оскільки зростання безробіття «маскується» значним скороченням чисельності безробітних за рахунок трудової міграції. За відсутності міграції рівень безробіття в Україні в період 1996–2004 рр. був би значно вище, і позитивний нахил кривої на рис. 5 в період 1996–2000 рр. був би крутішим.

Зниження доходів чинника «праця» усередині країни також маскується нереєстрованим припливом міграційного капіталу, внаслідок чого витрати домогосподарств зростають, а надходження прямих податків до бюджету і відрахувань на соціальне страхування до позабюджетних фондів знижуються.

До тих пір, поки боротьба з інфляцією на практиці виражатиметься в посиленні податкового преса на споживача, країні не вирватися з «порочного кола» (рис. 7).

Рис. 7. «Порочне коло» інфляційних процесів в Україні

Таким чином, тиск на сукупний попит приводить до двох найгостріших слідств: зниженню обсягу інвестицій і трудового потенціалу. Ці процеси безпосередньо відображаються на ринку праці України, що підтверджують наступні моделі, побудовані на основі даних Держкомстату України.

Наступне рівняння регресії із статистично значущими коефіцієнтами характеризує ступінь впливу двох чинників на обсяг пропозиції праці в Україні:

$$y = 4.01 \cdot x_1 + 0.08 \cdot x_2 - 3.08 \quad (1)$$

де y – відносне зростання чисельності економічно активного населення (до 1995 року); x_1 – відносне зростання чисельності населення у віці від 25 до 44 років; x_2 – відносне зростання реальної ставки заробітної платні (в порівнянні із ставкою 1995 року).

Зв'язок між відносним зростанням попиту на працю (до 1995 р.), відносним зростанням реальної ставки заробітної платні і чисельності окремих вікових груп населення в Україні (до 1995 р.), а так само питомою вагою інвестицій в обсязі ВВП описується наступним рівнянням регресії із статистично значущими коефіцієнтами:

$$y = -75,2 \cdot x_1 + 16,49 \cdot x_2 - 1,4 \cdot x_3 + 73,37 \quad (2)$$

де y – відносне зростання попиту на робочу силу (до його рівня в 1995 році); x_1 – відносне зростання чисельності населення у віці від 25 до 44 років; x_2 – питома вага інвестицій в основний капітал у валовому доході; x_3 – відносне зростання реальної ставки заробітної платні (в порівнянні із ставкою 1995 року).

З рівнянь (1) і (2) видно, що ціновий чинник – динаміка ставки заробітної платні – має якнайменший вплив на кон'юнктуру ринку праці, тобто обидві криві знаходяться «в пастці» – зоні нееластичності за ціною праці, де ринковий механізм не функціонує. Домінуючим є вплив нецінових чинників, які напряду пов'язані з інституційними проблемами України, причиною яких є низький рівень соціальної відповідальності держави і бізнесу.

Висновки. Для України на даний момент найактуальнішою проблемою є зростаюча в результаті інфляції диференціація доходів, що приводить до негативних змін демографічної структури населення, погіршення якісного складу трудових ресурсів. Ці втрати знижують конкурентоспроможність національної економіки, можливість нарощування людського і соціального капіталу. Враховуючи регресивний характер непрямого оподаткування, що підсилює нерівномірність розподілу доходу, такий шлях боротьби з інфляцією не усуває, а, навпаки, підсилює основну причину зростання цін, одночасно знижуючи трудовий потенціал нації.

Регулювання соціально-трудова відносин і стабілізація ринку праці повинне стати основним пріоритетом державної регуляторної політики, що може бути досягнуте шляхом зниження ступеня диференціації доходів, збільшення автономних інвестицій, упровадження наукоємних, високотехнологічних виробництв і ресурсозберігаючих технологій.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гальчинский А. Стабильность гривни и проблема ее обеспечения / А. Гальчинский // Экономика Украины : полит.-эконом. журн. М-ва экономики, М-ва финансов Украины и Нац. Акад. Наук Украины. — 2004. — N2. — С. 4–11.
2. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання — Харків: Форт, 2000. — 344 с.

3. Геєць В.М. Проблемные вопросы инновационного пути развития экономики Украины / В.М. Геєць // Вісн. Ін-ту економіки та прогнозування. — 2008. — N [1] . — С. 3–10.
4. Кодацкий В.П. Инфляция: влияние на экономику и пути преодоления / В.П. Кодацкий // Вісник економічної науки України. — 2005. — №1. — С. 145–147.
5. Найденов В.С. Инфляция і монетаризм. Уроки антикризової політики / В.С. Найденов, А.Ю. Сменковський. — Б.Ц.: „Білоцерківська книжкова фабрика”, 2003. — 352 с.
6. Петрик О., Половнєв Ю. Базова інфляція: концепція та деякі методи розрахунку// Вісник НБУ. — 2002 р. — № 12. — С. 47–48.
7. Прибыткова И. М. Миграции и время. Украинский вариант развития // Постсоветские трансформации: отражение в миграциях / Под ред. Ж. А. Зайончковской и Г. С. Витковской. — М.: ИТ "Адамант" — 2009. — С. 63–115.
8. Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2009 році: негативні наслідки та засоби їх пом'якшення: наук.-аналіт. доп. / Ред.: В.М. Геєць; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. — К., 2009. — 159 с.
9. Рязанцев С.В. Трудовая миграция из Украины за рубеж: новые подходы к оценке реальных масштабов (статья) Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: Спец. вип.: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф. «Демократичний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». — Т. 2: Демографічні аспекти регулювання та відтворення трудового потенціалу. — К: КНЕУ, 2006. — С. 24–31.
10. Филиппова І.Г. Інституціональна пастка: моделювання ринку праці в Україні / І.Г. Филиппова, Г.С. Балахнін // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — Спец. випуск: у 3 т. — Т. 3. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 369–377.
11. Филиппова И.Г. Макроэкономические модели в реальной экономике / И.Г. Филиппова, В.Г. Сумцов, Г.С. Балахнин. — Луганск: изд-во ВНУ им. В. Даля, 2010. — 630 с.
12. Шапошнікова О.М. Інфляційні процеси в Україні / О.М. Шапошнікова // Соціальні та економічні проблеми розвитку України, регіонів та підприємств: зб. наук. Праць Донецького державного університету управління. — Донецьк, 2007. — Т.VIII, вип. 84, серія „Економіка”. — С. 96–107.

Филиппова И.Г. «Порочный круг» инфляционных процессов в Украине

Точная диагностика причин инфляции и оценка их влияния на уровень цен в экономике является необходимым условием выработки корректной стабилизационной политики государства, ориентированной на социальный прогресс в целом, а не на конъюнктурное маневрирование в границах все более узких возможностей. Целью статьи является ранжирование причин инфляции в Украине по степени влияния на перспективы экономического роста и анализ эффективности стабилизационной политики государства через призму процессов, происходящих на рынке труда.

Ключевые слова: инфляция, распределение дохода, не прямое налогообложение, человеческий капитал, социальный капитал, рынок труда, государственное регулирование.

Filippova I. «Vicious circle» of inflationary processes in Ukraine

Exact diagnostics of inflation reasons is the necessary condition of correct stabilization policy oriented to social progress instead of the conjuncture manoeuvring. The purpose of the article is the analysis of inflation reasons in Ukraine and ranging them according to the degree of influence on the prospects of the economy growing through the prism of processes what is going on at the market of labour.

Keywords: inflation, distribution of income, indirect taxation, human capital, social capital, labour-market, government control.

Филиппова І.Г. – к.е.н, доцент кафедри управління персоналом і економічної теорії СНУ ім. В. Даля